

כשהלה שייחודו חייב מיתה בדיניהם - הרי אז מה שמבקשים שנמסרנו לידיהם אין לראות בזה שום כוונת הקנטה והזולה, אלא להנאתם מתכוונים, ממילא לא שייך בזה קידוש השם. לפיכך לדעת ר"ל מותר גם למוסרו בידיים.

נתבאר איפוא יפה ההבדל שבין אם זה שייחודו חייב מיתה בדיניהם לבין אם אינו חייב גם לפי דיניהם. ומאחר שהדיון הוא אם יש בזה חיוב מסי"נ מצד מצוות קידוש השם, יובן יפה גם מה שהתקשינו בדברי הכ"מ, שמשום כך פסק הרמב"ם כר"ל משום ספק נפשות לחומרא. והתקשינו, הרי חומרא זו יש בה קולא מצד אחר? כי כבר העלה בסי' תרומת הדשן (סי' קצט) שבעניין ספק דיהרג ואל יעבור מכוח מצוות קידוש השם, לא שייך הכלל הנקוט בדינו ספק נפשות להקל. שהרי במצוה זו לא הקפידה תורה על נפשו של אדם. אדרבא, חייבתו למסור נפשו ולקדש שם שמים על זה. ולכן, בספק זה אם מותר למסור את הלה להריגה, שהצד השני הוא, שמא אסור למוסרו אלא כולם חייבים לקדש שם שמים ע"ז, בזה ההכרעה היא לחומרא, שלא למוסרו ולקדש בזה שם שמים.

עפ"י האמור יוצא, שהדעה שהובאה בסי' האשכול, שהזכרנו לעיל, שגם בשפ"ד קיים ההיתר כשהעכו"ם מתכוון להנאת עצמו, דעה זו אינה מופרכת, ומוסברת מאוד, ומהווה את היסוד להלכה הנ"ל של הרמב"ם. אלא שזה אמור באופן שאין קיימת הסברא של "מאי חזית" וכו', היינו באופן שכולם נהרגים ממילא - בזה, אם כוונת הנכרי להנאת עצמו, והיינו, כנ"ל, כשנתחייב אותו שמבקשים את נפשו למיתה לפי דיני הנכרי, אז אין בזה החיוב של מסירות נפש.

*

ההיסטוריה הישראלית הרוויה דם יודעת מקרים רבים מעין אלה בהם הועמדה במבחן אחדות הכלל, ומסירותו עבור היחיד. במיוחד רבו הסיפורים על ימי השואה שעברו על עמנו בדור זה. כשהנאצים הארורים דרשו מפעם לפעם מראשי הקהל שימסרו לידם מספר יהודים להריגה, בהבטחה שכאלו עי"ז לא יאונה לאחרים כל רע. והיתה זו תחבולת-און לשכות את הנתונים למות איש ברעהו, בכדי להתישם, לפוררם ולהקל עליהם את מלאכת ההשמדה הכללית.

לצערנו ידועים גם מקרים בהם נתפתו יחידים ולא עמדו בנסיון האיום שהועמדו בפניהם. לא נבוא בזה, ח"ו, לדון את התנהגותם בתנאים הבלתי-אנושיים שהיו נתונים בהם. אולם ידועים גם ידועים מקרים של ראשי קהלות ופרנסי הציבור, שבחרו לקדש שם שמים ולא נענו לדרישות השטניות של המרצחים, הי"ד, ונזכה לקדש שם שמים באורחות חיים של קדושה וטהרה. ויקוים בנו הכתוב: וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך".

סימן צד : מצות קריאת שמע למי שתורתו אומנותו א.

מתני' שבת ט' ב: לא ישב אדם לפני הספר וכו' ואם התחילו אין מפסיקין (אלא יגמור ואח"כ מתפלל, ובגמרא מפרש בדאיכא שהות לגמור קודם שיעבור הזמן, רש"י). מפסיקים לקר"ש (דאיתא מדאורייתא, רש"י) ואין מפסיקין לתפלה. עכ"ל המשנה.

ובגמרא (אסיפא דמתני' דמפסיקין לקר"ש ואין מפסיקין לתפלה) הא תנא ליה רישא אין מפסיקין (ולגבי תפלה קיימינן, ולמ"ל ליהדר ולמתני' ואין מפסיקין לתפלה רש"י). סיפא אתאן לדברי תורה דתניא חברים שהיו עוסקים בתורה מפסיקים לקר"ש ואין מפסיקין לתפלה. א"ר יוחנן ל"ש אלא כגון רשב"י וחבריו שתורתן אומנותן, אבל כגון אנו, מפסיקין לקר"ש ולתפלה (הואיל ומפסיקין תורתנו לאומנותנו, כש"כ שנפסיק לתפלה, רש"י). עכ"ל הגמרא. ובתוס' שם ד"ה כגון רשב"י וחבריו. והא דאמר לקמן כי הוה מטי עידן צלויי לביש ומכסה ומצלי, ההוא מצלי - היינו קר"ש. עכ"ל.

והיינו, דהא דאמרין דכגון רשב"י וחבריו אין מפסיקין לתפלה, היינו שלא היו מפסיקים לתפלה גם בדליכא שהות, ולא התפללו כלל. דאי בדאיכא שהות, והא דלא הפסיקו לתפלה, היינו שהיו מתפללים בסוף הזמן, בזה הרי גם אנו אין מפסיקין, כדכתבו התוס' שם (ד"ה כגון אנו) בהא דא"ל ר' זירא לר' ירמיה מסיר אזנו משמוע תורה וכו' י"ל דמיירי דעדיין לא היתה השעה עוברת. (ולמדו זאת מהא דאמרין בהני דרישא דמתני' שלתפלה אם התחילו אין מפסיקין ויתפללו לאחר שיגמרו, כנ"ל מרש"י). וא"כ ע"כ דרשב"י וחבריו היו פטורים מתפלה מכל וכל.

ונראה, דהא דאמרין "כגון אנו מפסיקין לקר"ש ותפלה" גם לקר"ש אין מפסיקין אלא בשהשעה עוברת, דומיא לתפלה, דכל דאיכא שהות אין מפסיקין אעפ"י שקר"ש דאורייתא, (ועדיף בזה מהעוסקין במלאכות דרישא דמתני', דבעי לאוקמי דעלה קאי הא דאמרין במתני' מפסיקין לקר"ש, דזהו כשאין השעה עוברת, דהרי רק בכה"ג הוא דאמרין לענין תפלה שאם התחילו אין מפסיקין, כנ"ל בק"ש. דהתם התחילו באיסור, משא"כ בת"ת דאין איסור להתחיל לפני התפלה, וכדלהלן בר"ן). דא"כ הרי מצינן לאוקי סיפא דמתני' בכגון אנו שעוסקים דאיכא שהות, ומכש"כ מהני דעוסקין במלאכות. אע"כ נקטין התוס' דלדידן כל שאין השעה עוברת אין מפסיקין לא לתפלה ולא לקר"ש. וכשאין שהות מפסיקין גם לתפלה. ואילו רשב"י וחבריו מפסיקין לקר"ש כשהשעה עוברת, ואין מפסיקין לתפלה כלל ועיקר.

ב.

וכן היא דעת הר"ן שהביא מבעה"מ, דסיפא דמתני' מיירי בדליכא שהות, ושלא כמו דרישא דמיירי בדאיכא שהות, שרק לתפלה הוא דאמרין שם אם התחילו אין מפסיקים, ואילו לקר"ש גם אם התחילו מפסיקין. דליכא למימר דסיפא נמי מיירי בדאיכא שהות, שא"כ "כגון אנו אמאי מפסיקים, וכי אסור לעסוק בתורה קודם שיתפלל". והיינו דאפי' תימא דאין ללמוד עוסקים בת"ת מהא דאמרין בהני מלאכות אם התחילו אין מפסיקין, אף שהתחילו באיסור, מ"מ מאחר שאין איסור לעסוק בתורה קודם שיתפלל, א"כ הרי זה תמיד בגדר התחיל בהיתר, ובזה ודאי לא יתכן

לחייב להפסיק כל היכא דאיכא שהות. ומאחר וברור שלתפ"י, כגון אנו, נמי אין מפסיקין כל דאיכא שהות, מוכרח דהכי נמי לענין ק"ש אין מפסיקים, כל כה"ג דאיכא שהות, דאל"כ הוי מצי לאוקמי מתני' ב"כגון אנו", ובדאיכא שהות דמפסיקין לקר"ש ואין מפסיקין לתפלה. אע"כ כנ"ל, כמו לתוס', דק"ש ותפלה שוין למי שעוסק בתורה, דכל דאיכא שהות אין מפסיקין. אולם בששעה עוברת מפסיקין הן לקר"ש והן לתפלה. ורשב"י וחבריו, מפסיקים לקר"ש בדליכא שהות, ולתפלה אין מפסיקין כלל. וזה כשיטת התוס' בכל.

ג.

ולא כן היא שיטת הרמב"ם שכי' לענין קר"ש לחלק בין בעלי האומנויות לבין עוסקים בתורה, ולא חילק בזה בין רשב"י וחבריו לבין "כגון אנו". וז"ל שם (פ"ב ה"ה, ו): היה עוסק בת"ת והגיע זמן קריאת שמע פוסק וכו'. היה עוסק באכילה, או שהיה במרחץ, או שהיה עוסק בתספורת וכו' גומר, ואח"כ קורא קר"ש. הרי שבעוסק בת"ת ס"ל שחייב להפסיק מיד משהגיע זמן קר"ש, ובה אין הבדל בין "אנו" לבין רשב"י וחבריו. והסביר הטעם בלח"מ (שם הל' ו): "דת"ת לא מיקרי פוסק מעניינו, דקר"ש נמי קריאת התורה היא, ומ"ש האי קריאה מהאי קריאה". וע"כ במובן זה, יותר מקילינן בעוסק בכל הני התעסקויות שכל שהתחיל, אפילו באיסור, אי"ח להפסיק ולא כן בת"ת שמיד שיגיע הזמן מפסיק.

וכן לענין תפלה הוא דמחלקינן בין רשב"י וחבריו ל"כגון אנו", דכן כתב בה' תפלה (פ"ו הל' ח): מי שהיה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן התפלה פוסק ומתפלל. ואם היה תורתו אומנותו ואינו עושה מלאכה כלל, והיה עוסק בתורה בשעת תפלתו אינו פוסק, שמצות ת"ת גדולה ממצות תפלה וכו'.

היינו שלדידן יש להפסיק תלמודו מיד משהגיע זמן תפלה, ובדומה למה שאמרנו בענין ק"ש שמיד מפסיק משהגיע הזמן. ובתורתן אומנותן, אין פוסקים כלל.

שונה, איפוא, שיטת הרמב"ם מהר"ן והתוס', דלדידהו בתלמוד תורה גם כשחייב להפסיק, וזה ברשב"י וחבריו - רק לקר"ש, ולדידן - גם לתפלה, אין החיוב אלא כשהשעה עוברת. ואילו לרמב"ם בת"ת לכל מה שחייב להפסיק, דהיינו לרשב"י וחבריו - לקר"ש, ולדידן - גם לתפלה, חייב להפסיק מיד משהגיע הזמן, ושונה בזה מהעוסקים במלאכות וכיו"ב "דמ"ש האי קריאה מהאי קריאה", וכנ"ל.

מאידך, מוסכם הוא לכל השיטות, לפי הגמרא דילן, שגם רשב"י וחבריו אינם נפטרים אלא מתפלה, ואילו בקר"ש שהיא מן התורה חייבים להפסיק.

ד.

נמצינו למדים שלענין תלמוד תורה אין קיימת ההלכה הקיימת במצוות אחרות העוסק במצוה פטור מן המצוה (סוכה כ"ה א), וכן שקריאת שמע אינה שונה בזה משאר מצוות, דכשם שאין נפטרים בעוסק בת"ת מכל המצוות, כן אינו נפטר מקר"ש. ועל כן גם מי שעוסק בתורה ואפילו מי שתורתו אומנותו, אינו נפטר מקר"ש.

יסוד זה מבואר במס' מו"ק (ט' א-ב) דעוסק בת"ת אינו נפטר ממצוה אחרת שבאה עליו, כל שאינה יכולה להעשות ע"י אחרים. ויליף זאת מפסוקים שבס' משלי. אכן בתוס' שם כתבו וז"ל: כאן במצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, עשיית מצוה עדיף, שהרי מפסיקים אפילו לרשב"י לעושה סוכה ולולב כדאיתא בירוש' (פ"ק דשבת סוף הל' ב). אבל בהפסקה דתפלה וקר"ש אין מפסיקים לרשב"י, ובירוש': זה שננו וזה שננו, ואין מפסיקים שננו מפי שננו, עכ"ל.

הנה, בהסתמך על הירוש', העלו התוס' לחלק בין שאר מצוות לקריאת שמע, ומטעם שנתבאר שם. וכבר העיר ע"ז בגהש"ס מרע"א: להדיא איתא בשבת דף י"א ע"א דלק"ש מפסיקים, וצ"ע. והיינו דלגמרא דילן, גם רשב"י אינו נפטר מקר"ש כשאין נפטר מכל המצוות שמוטלות על האדם, ואינן יכולים להעשות ע"י אחרים. ופלא שהתוס' התעלמו מזה, והעתיקו את האמור בנידון בירוש' שמחולק בזה עם הבבלי, בנימוק שזה שינון וזה שינון (זהו הלשון בירוש' שלפנינו), ואין מבטלין שינון מפני שינון.

(אין לשאול על הלח"מ שהובא לעיל, שמשמש בדיוק באותו נימוק "האי קריאה והאי קריאה" דכיוון הפוך, שמהאי טעמא חייב להפסיק. כי הנושאים שונים. הלח"מ דן באופן שחייב להפסיק, דזה לפי גמרא דילן, שמושה קר"ש לשאר המצוות, ואין השאלה אלא אם נחייבנו רק בסוף הזמן - כשהשעה עוברת או מיד משהגיע הזמן, ולזה נימק שמאחר וחייב להפסיק וגם בבוא הזמן האחרון יצטרך רק עכ"פ להפסיק לימודו, דזה אמרינן דמוטב שיפסיק מיד. משא"כ הירוש' דלשיטתו אינו חייב להפסיק כלל, וגם בששעה עוברת, שפיר נימק שמאחר ש"זה שינון וזה שינון", אין להעדיף את מצות קר"ש על ת"ת, ושונה בזה מצות קר"ש משאר מצוות שחייב בהם להפסיק).

ה.

שמענו עכ"פ מכל האמור, שנחלקו הבבלי והירוש' בענין רשב"י, אם רשב"י חייב בקר"ש או לא, דלירוש' לא חייב גם בקר"ש. ויש לעיין במה תלי' מחלקותם.

כן יש לעיין, לפי הירוש', איך תתפרש משנתנו: מפסיקים לקר"ש ואין מפסיקים לתפלה, שכנ"ל בגמרא דילן, לא נמצא לזה דרך פירוש אלא שהמדובר ברשב"י וחבריו שתורתן אומנותן, שעל כן נפטרים הם מן התפלה, ולא כן מקר"ש שהיא מן התורה. אך לפי הירושלמי הרי רשב"י כשם שפטור מן התפלה כן פטור הוא מקר"ש ד"זה שינון וזה שינון", א"כ אין לפרש המשנה כאוקימתא של הבבלי. וכבר נתבאר לעיל, שכדמוכח מסוגיין אין אפשרות גם לאוקמי ב"כגון אנו" דלדידן יש להפסיק גם לענין תפלה, א"כ מתני' במאי מוקמי לה אליבא דירוש', וצ"ע. ועיין ביפ"ע מה שהעיר. ועי"ע במרה"פ לברכות באותו ענין. עוד ק', דהרי דעת הירוש' נסתרת מהעובדא שמוספר בגמרא דילן, דצינו התוס' בסוגיין, דנאמר שם כד מטי עידן דצלותא ה"י מתלבש ו"מצלי", ואם אמנם הפירוש מוכרח כדכתבו התוס'

דהיינו לענין קר"ש ולא לתפלה ממש, עכ"פ חזינן שלא התבטל מק"ש ואילו לפי הירוש' הרי גם לקר"ש לא הפסיק. וקשה לומר דהירוש' פליג על עצם העובדא.

מן הראוי גם לעיין בתוכן המחלוקת שבין התוס' והר"ן לרמב"ם, דלדידהו הא דמפסיקין מת"ת כשיש חיוב, הוא רק כשהשעה עוברת, ואילו לרמב"ם, כל שהוא חייב בכך, חייב להפסיק מיד בהגיע הזמן, ובמה נחלקו. וכל זה צ"ע.

ו.

נתבאר לנו, שלגבי עוסק בת"ת אין קיים הכלל שעוסק במצוה פטור מן המצוה כל שהמצוה היא חובת גברא. ולא נחלקו (הבבלי והירוש') אלא לענין ק"ש, אם היא ג"כ דומה לשאר המצוות (הבבלי) או שונה מהן (הירוש'). עכ"פ צריך ביאור משום מה אין אומרים גם בת"ת שעוסק במצוה פטור מן המצוה.

המאירי (בסוגיין דשבת, וכן בסוגיא דמו"ק) כ' וטעמא דמילתא, מפני שאם לא יעשה המצוה הבא עליו הרי זה בגדר לומד ע"מ שלא לעשות. דבריו לקוחים מהירוש', דזו היתה קושיה, איך פטר עצמו רשב"י מק"ש, והרי זה כלומד ע"מ שלא לעשות. (ובזה תירצו כנ"ל "זה שינון וזה שינון" וכו').

ז.

וראיתי בקה"י (שהביא בסוף דבריו הירוש' הנ"ל ונימוקו) שכי בקיצור טעם אחר. והוא: דשונה מצות ת"ת משאר המצוות, שבת"ת נקטינן דרשאי להתבטל מת"ת, כשעוסק בדרך ארץ לצורך קיומו, דאין הפירוש שבאותה שעה שעוסק בד"א, נפטר מת"ת מדין "אנוס". אלא ילפינן מקראי, דכל עיקר החיוב של תלמוד תורה לא חל עליו אך ורק בזמן הפנוי שעומד לרשותו. ואילו במצוה אחרת כשאינו יכול לקיימה בשל איזו סיבה, אמנם פטור הוא אך אין זה אלא מטעם דאנוס רחמנא פטרי. ועל-כן שונה בזה שיש לפניו מצוה לעשות והוא עוסק בתורה, דאמרינן תדחה ת"ת מפני המצוה דכיון דהוא מתבטל מת"ת בגלל קיום המצוה, הרי באותה שעה רואים אותו כפטור מן המצוה דת"ת, שזו אינה מוטלת עליו בשעה זו שעוסק במצוה. משא"כ אם נאמר שימנע מלקיים המצוה בגלל הלימוד, הרי אז נראה את זה שנפטר מן המצוה בבחינת אנוס, כי בעצם אינו נפטר ממנה, רק מצד האנוס. וע"כ מן הראוי לקיים המצוה, דביטול הת"ת בכה"ג אינו בגדר אנוס, אלא שאינה מוטלת עליו בשעה זו שמקיים המצוה. עכת"ד.

ושב הביא הירוש' הנ"ל שדן מצד הלומד ע"מ שלא לעשות, ושלא כדברינו. וכי בטעמו של הירוש' שהוקשה לו מלומד ע"מ שלא לעשות, שלכאורה אינו מובן, שהרי הוא עוסק במצות ת"ת ומשוי"כ פטור הוא ממצוה זו שבאה עליו, דהירוש' סובר שעיקר חביבות ת"ת הוא משום דתלמוד גדול שמביא לידי מעשה, ומשו"ה הלומד ע"מ שלא לעשות הוי גרעון, מגוף מצות ת"ת וכו'. דע"י חסרון בקיום המצות מתהווה חסרון בגוף מצות ת"ת וכו' (קה"י לשבת סי' י"א).

ח.

אך עם כל אריכות הסברו את הירוש' עדיין אין הבנה לדברים, דמשוי"מ יתהווה חסרון בתלמוד התורה, שהיא מצוה שעכ"פ אינה נופלת משאר המצוות, וכיון שעוסק בה פטור הוא ממצוה אחרת, א"כ מאי לומד ע"מ שלא לעשות איתא כאן, ובמה גרוע העוסק בתורה שע"י פטור הוא ממצוה אחרת, מעוסק דעלמא, שעל ידה ג"כ נפטר ממצוה אחרת, שבאה עליו. ומכל מקום צ"ע אמאי מיאן הירוש' מלקבל הסברו של הקה"י.

ט.

והנראה בזה דאכן צדק הירוש' שלא נקט כהקה"י, כי באמת אין שום חילוק בין עוסק במצוה שפטור מן המצוה לבין אם נבא לפטור המצוה ע"י קיום מצות ת"ת. וזה משני טעמים: חדא, דהא דעוסק במצוה פטור ממצוה אחרת, אין הפטור מגדר אנוס, כי באמת בפרק שעוסק במצוה אחרת אין התורה מחייבתו כלל במצוה זו שבאה עליו אח"כ. שהרי מקרא למדנו (סוכה כ"ה א) ממש"י "בלכתך בדרך" דרק בלכתו בדרך דידי התורה מחייבתו, ואילו כשהולך בדרך של מצות השם אין מחייבים אותו כלל. א"כ נמצא שגם אם עוסק בתורה שהיא מצוה ונפטרנו ממצוה הבאה עליו, אין הפירוש שיפטר ממנה מגדר אנוס, אלא שגם בזה נאמר שכל כה"ג אין התורה מחייבתו.

י.

והכי מוכח ממה שהעלה הריטב"א (סוכה שם) דכל עיקר דאיצטריך קרא לפוטרו מן המצוה כשעוסק במצוה (דזה גם מסברא ניתן להלמד, דמאי אולמא מצוה זו ממצוה שעוסק בה) אלא לאשמעינן, דגם אם ירצה לבחור במצוה השניה ולהניח מלעשות המצוה שעוסק בה, אינו רשאי. ואי תימא דכל הפטור של עוסק במצוה ממצוה האחרת אינו אלא מגדר אנוס, כי אז למה באמת לא יוכל להניח מצוה זו ויעסוק בשניה, ויפטר מהראשונה מגדר אנוס, ומאי אולמא מצוה זו שעוסק בה שאינו רשאי להניחה כלל, כיון שגם המצוה השני מוטלת עליו בעצם ואינו נפטר ממנה אלא מצד אנוס. הא חדא.

ועוד, שהרי הא דאמרינן דאין ת"ת פוטרת ממצוה שהיא חובת גברא, הוא גם בכה"ג שע"י שיצטרך לעסוק במצוה זו שבאה עליו, לא יוכל לקיים באותו יום מצות ת"ת כלל וכלל, בגוונא שהמצוה האחרת תתפוס לו כל היום, דבכה"ג הרי לא יתכן לומר שאינו חייב כלל בת"ת, שלא אמרו אלא שבעה"ב יוצא י"ח בפרק א' או בק"ש (ויובא להלן אי"ה בפרוטרוט) אך אם לא עסק בת"ת לגמרי, בזה אין הפטור אלא מגדר אנוס; והרי מדסתם בגמרא דמו"ק משמע דגם בהאי גוונא נמי אמרינן שיתחייב במצוה הבאה עליו, ויצטרך להפסיק לימודו באותו יום, ולא יקיים מצות ת"ת כלל באותו יום. ותקשי דאמאי לא נימא בזה עוסק במצוה (כשהכין עצמו לת"ת דשייך גם ע"י עוסק במצוה כדאמרינן בסוגיא דסוכה שם) יפטר מן המצוה שבאה עליו.

ובשלמא למ"ד דמקיים מצות ת"ת ע"י קריאת שמע, אין כאן קושי, דלגבי מצות קר"ש, שהיא מצוה ככל המצוות, כל שקורא את שמע לא יתחייב אותה שעה במצוה אחרת, דבקר"ש נקטינן דהיא מצוה ככל האחרות שבאו עליו. ע"כ

יפטר מהן בקריש, וממילא הרי קיים גם ת"ת ע"י קריש. אך לדעת המ"ד שאינו יוצא אלא בפרק א' שחרית (כדלהלן בדברי הר"ן נדרים ח') א"כ יצטרך להניח את תלמוד תורה ולעסוק במצוה המעשית, ולא יקיים כלל באותו יום מצות ת"ת, א"כ יהא הפטור מדין אנוס כמו בכל המצוות להסבר הקה"י, ובה אין כבר העדיפות של שאר המצוות על ת"ת ותקום הקושיא אמאי לא נימא גם בת"ת עוסק במצוה פטור מן המצוה.

ומוכרח לומר שהוא דין מיוחד במינו שאין שום מצוה מעשית הבאה על האדם והיא חובת גברא נפטרת ע"י תלמוד תורה, והוא בהכרח כהסבר המאירי עפ"י הירוש' מצד דאלי"כ הוי כלומד ע"מ שלא לעשות. אך הן קשה כנ"ל, מאי "שלא לעשות" שייך בזה, דבכה"ג הרי אינו חייב כלל מצד עוסק במצוות ת"ת, וצ"ע.

יא.

והנראה בכל הנ"ל. והוא בהקדם לבירור הסוגיות דמצוות ת"ת והפסק דהרמב"ם והשו"ע. בשו"ע (יו"ד סימן רמ"ו א) כ' המחבר: חייב לקבוע לו זמן לת"ת ביום ובלילה. והרמ"א הוסיף ע"ז: ובשעה"ד אפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים "לא ימוש".

ודבריהם לקוחים מהסוגיא דמנחות (צ"ט ב) דנחלקו ר' יוסי ורבנן במתני' לענין סדר סילוק והנחת לחה"פ. דלרבנן יש להניח החדש יחד עם סילוק הקודם. ולר' יוסי אפילו היה הפסק בין סילוק להנחה, כל שהיה באותו יום קיים מצות "תמיד". ואמרו ע"ז בגמרא א"ר אמי מדבריו של ר' יוסי נלמד (גם לענין ת"ת שנא' בו ליהושע: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה) אפילו לא שנה אדם אלא פרק א' שחרית ופרק א' ערבית קיים מצות "לא ימוש". ור' יוחנן משמי' דרשב"י אמר אפילו לא קרא אדם אלא קריש שחרית וערבית קיים לא ימוש. וכו' עכ"ל הגמרא.

יב.

וברמב"ם (פ"א מה' ת"ת ה"ה) הביא להלכה דברי ר' אמי, והם הם דברי המחבר בשו"ע. וברמ"א העתיק להלכה גם דברי רשב"י. ובלח"מ הסביר דלמרות דבענין לחה"פ לא קיי"ל כר' יוסי, בענין "לא ימוש" שנאמר בת"ת לכו"ע מתפרש באופן הנ"ל שאין הכוונה לכל הזמן ממש - "יומם ולילה" - כל היום וכל הלילה. דהרי קיי"ל יפה תורה עם דרך ארץ, וא"כ מלאכתו מתי נעשית וכן כל צרכי האדם. ועל כן על כרחך זה מתפרש לחלק מהיום וחלק מהלילה. ובשנות אליהו להגר"א כתב (פ"א דפיאה מ"א) בהא דאמרו שם במתני' דתלמוד תורה הוא מהדברים שאין להם שיעור, דאין להם שיעור לא למטה ולא למעלה, דכתיב והגית בו יומם ולילה, וא"כ אין לה שיעור למעלה. ולמטה נמי, דפעמים בתבה אחת פוטר. והא דאיתא בגמרא קרא קריש שחרית וערבית כאילו קיים והגית בו יומם ולילה, לא בא לאפוקי שאינו יוצא בתיבה אחת. אלא קריש היא חיוב על כל א' לקרות קריש שחרית וערבית וע"ז אמרו אפילו דאם קרא וכו', כיון שיוצא בתבה אחת, היינו דאילו לא הוי כתיב והגית הוי אמינא שאינו צריך אלא תיבה אחת ולא יותר, אף שיש לו פנאי ללמוד, לכך נאמר והגית וכו' לומר שחייב אדם ללמוד תורה יומם ולילה. אך אם צריך לעסוק במצוה או בדרך ארץ שהיא ג"כ מצוה, אזי הוא פוטר עצמו בתיבה אחת, וכו'. עכ"ל שנו"א.

ולפ"ז ר' אמי ור"י משמי' דרשב"י לא פליגי, דביסוד הדברים סגי בפרק א', והיינו אף בתיבה אחת. אולם רשב"י משמעו שמאחר וחייב ממילא לקרא קריש שחרית וערבית, נמצא יוצא בזה גופא מצות ת"ת, ואינו צריך אפילו תיבה אחת. ונמצא דהא דכ' הרמב"ם כנ"ל שחייב לקבוע לו זמן ללמוד ביום ובלילה, הוא מצד עיקר הדין כר' אמי, אכן יוצא הוא בקריש שחרית וערבית כדברי רשב"י. ודברי הרמ"א אינם אלא פירוט יתר של הלכה זו.

יג.

אכן בביאור הגר"א (שם סק"ו) אדברי הרמ"א שיוצא בשעה"ד בקריש כ' הגר"א בזה שלא כר"ן (נדרים ח' א) שכי' שם דאינו יוצא בקריש שחרית וערבית מצות תלמוד תורה, דכתיב "ושננתם" שפירושו שיהיו דברי תורה מחודדים בפ"ך, וזה אינו יוצא בקריש. ומוסיף הגר"א דהר"ן יפרש הא דרשב"י במנחות דיוצא ידי ת"ת ע"י קריש לא אמר זאת אלא אליבא דר' יוסי.

והנה נ' מהגר"א דרק לגבי תוספת הרמ"א שגם בקריש יוצא הוא דהוי דלא כהר"ן, אבל בפרק א' שחרית וערבית, כמש"כ המחבר בשו"ע, גם הר"ן מודה.

וכוונת הדברים, דאיכא נפ"מ בין ר' יוסי לרבנן בחיוב מצות ת"ת. דלרבנן כל דיש לו פנאי אינו יוצא בפרק א', דיומם ולילה מתפרש לדידהו כפשוטו - לכל היום והלילה שהוא פנוי מדרכו דרך ארץ. (וע"כ, לדידהו אסור להתעסק בחכמת יונית מעצם הדין, ולא רק מגזרת "ארור"). ואילו לר' יוסי עיקר החיוב "דיומם ולילה ולא ימוש" לא נאמר אלא למקצת היום והלילה. ואין חייב בת"ת כל הזמן הפנוי, (וע"כ לדעתו אין איסור בחכמת יונית רק מכח הגזירה, כדכתבו התוס' מנחות ס"ד ב ד"ה ארור). וע"כ מוכרח דר' יוסי לא ס"ל לדרשת "ושננתם" - שיהו דברי תורה מחודדים בפ"ך, דהרי זה קאי על כל התורה כולה, וא"כ איך יתכן להפטר בזמן הפנוי, הרי עדיין לא קיים האי ד"ושננתם". וע"כ לדידי' באמת כשם שיוצא בפרק א' (שהוא גם בתיבה אחת וכנ"ל) יוצא בעצם גם בקריש שבלא"ה הוא חייב בה מן התורה. משא"כ לרבנן, דהחיוב הוא כל הזמן הפנוי ומדין "ושננתם". א"כ גם כשאין לו זמן פנוי הרבה, מ"מ הזמן המועט שעומד לרשותו שע"ז יקיים עכ"פ המצוה דת"ת, צריך להיות הלימוד בדרך "ושננתם", ולא ע"י קריש. זהו פירוש דברי הגר"א.

יד.

והנה כל זה אמור לפי הר"ן. אכן הרמ"א שהביא הא דרשב"י להלכה צ"ל, לפי ביאור הגר"א הנ"ל, שהוא לדעת הרמב"ם, ומפרש שאעפ"י שהרמב"ם לא הביא להלכה (פ"א מת"ת ה"ח) אלא החיוב "לקבוע זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה", והוא כפי המימרא של ר' אמי, ולא הביא הא דאר"י משום רשב"י שיוצאים ידי חובה גם בקריש שחרית

וערבית, אין זה משום דלא ס"ל להלכה, אלא דאתי לאשמעינן רבותא, שמעיקר הדין גם ע"י פרק אחד (או אפי' תיבה אחת כדכ"י הגר"א בשני"א) יוצא י"ח.

והיינו משום דלא הביא להלכה הא ד"ושננתם" כהר"ן שמתייחס לעצם דרך הלימוד, אלא לחובת הלימוד של **החכמים** לתלמידים בדרך ברורה (עיי"ש ה"ב). ואילו חובת הלימוד בכל שעת הפנאי "עד יום מותו" מנמק הרמב"ם (שם ה"ט) משום שכל זמן "שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח". ומכיון שלא קבוע התוכן של הלימוד, ע"כ גם בקר"ש יוצא י"ח שהרי גם זה לימוד. כ"י הסבר המחלוקת של הרמב"ם והר"ן עפ"י הגר"א.

טו.

ועל פי זה נראה דתוסבר המחלוקת שבין הר"ן ואידך דקיימו בשיטתי לבין הרמב"ם, אם בהני שעוסקים בתורה ואינם פטורים מקר"ש (או מתפילה) צריכים להפסיק מיד כשהגיע זמן קר"ש, כדעת הרמב"ם, או שחיובם להפסיק הוא רק כשהשעה עוברת. דלהרמב"ם כיון שמקיימים המצוה של ת"ת בכל זמן שלומדים, ובכל דרך שלומדים, ובעיקר - שאינם מסיחים דעתם ועוסקים בלימוד כל הזמן, כי אז אין הבדל לגבי הלימוד מתי יפסיקו, דכל תיבה ותיבה היא מצוה בפני עצמה, ע"כ מוטב שיפסיקו מיד עם בא הזמן "דזה קריאה וזה קריאה" (כהלח"מ) ולמה לא יפסיק מיד כשחלה החובה, ושאינו מהא דעוסקים במלאכה וכיו"ב שהפסקה גורמת הפסד או טירחה יתירה. אכן לר"ן שזה מדין "ושננתם" - לימוד בדרך החידוד, הרי גם בת"ת שידך שכל הפסקה תגרום לטרדה והפסקת מהלך הדיון והשקלא וטריא, כשעומד באמצע הענין, ע"כ אין זה גרוע מעוסק במלאכה, ואין חובת ההפסקה, אלא כשעומד להפסיד את מצות קר"ש בעונתה.

טז.

וכן יוסבר לפי שתי השיטות גם יחד, הא דאין בת"ת הדין של עוסק במצוה פטור מן המצוה. דמאחר דצ"ל מצות תלמוד תורה הוא כל הזמן הפנוי, והיינו כל הזמן שאינו עוסק בדרך ארץ, אי איתא דיהי גם בת"ת הדין של עוסק במצוה וכו', א"כ לא תהא אף פעם אפשרות שיקיימו מצוות אחרות, שהרי הלימוד הוא בלתי מוגבל וכל הזמן הוא בגדר עסק בת"ת, ומצוות למי ניתנו, ומתי יהי ניתן לקיימן? על כרחך אתה אומר שתלמוד תורה נדחה מפני כל מצוה שאינה ניתנת לקיום ע"י אחרים.

יז.

והנה לענין קר"ש, דלהש"ס דילן גם רשב"י וחבריו אינם נפטרים ממנה, הרי זה מפני שקר"ש היא מצוה מעשית כסוכה ולולב, שהן חובת גברא, א"כ הרי גם זו בכלל כל המצוות שלגביהן אין דין עוסק במצוה פטור מן המצוה.

אכן הירוש' הרי סובר שגם מקר"ש הי' פוטר רשב"י, ונימוקו מבואר שם "זה שינון וזה שינון", שמשום זה הרי דין קר"ש שונה משאר המצוות. ולכאורה אינו מובן מה בכך שמצות עשה של קר"ש הוא ע"י דיבור, אבל הן מכל מקום זוהי מצוה שתכנה עול מלכות שמים, א"כ במה גרועה היא ושונה מכל המצוות כגון סוכה ולולב? וצ"ע לכאורה.

יח.

וצריך לומר דירוש' נוקט שמצות קר"ש בשעתה אינה עצם קבלת העול מ"ש אלא שזו מצוה של תלמוד תורה בענין קבלת עול מ"ש, וקבלת עול מ"ש היא **במחשבה**, אלא שחייבה תורה שבזמנים אלה "בשכבך ובקומך" יהיו מיוחדין לתלמוד פרשיות אלה שבהם מדובר על חובה זו. אבל אין עצם הקריאה אלא תלמוד תורה שנושאו הוא קבלת העול מ"ש. ולפי' נחלק הירוש' עם הבבלי בתוכן מצות קר"ש, דלבבלי הקריאה היא קבלת עול מ"ש, ואינו יוצא במחשבה, אלא דוקא בדרך הקריאה של הפרשה (או הפסוקים, לכל מר כדאית ליה) בעוד שלירוש', הקריאה אינה אלא תלמוד תורה בנושא זה, ואילו קבלת עול המ"ש באה ע"י המחשבה. ואתי שפיר לשון הירוש' ותירוצו בקושיא, שהרי זה כלומד ע"מ שלא לעשות, כלומר שהקשה, מאי שנא מצות קר"ש משאר מצוות כגון לולב וסוכה, שאינו נפטר ע"י ת"ת, ומשני דאכן יש הבדל, כי זו אינה אלא מצוה מגדרי תלמוד תורה, וכיון שכן, שפיר י"ל שכיון שעוסק בתורה בלא"ה אין התורה מחייבת אותו להניח פרק שעוסק בו ולעסוק בדוקא בפרשה זו, והרי זה לגבי מצוה זו כדן עוסק במצוה פטור מן המצוה, כמו בכל מי שעוסק במצוה מסוימת שפטור ממצוה אחרת. וזהו שאמר הירוש' "זה שינון וזה שינון".

יט.

והנה שם עוד בירוש' ממשיך לדון בזה ומקשה דהרי אמרינן הקורא קר"ש שלא בעונתה לא הפסיד "כאדם הקורא בתורה", משמע דבעונתה עדיף מקורא בתורה. ומתוך: א"ר יודן רשב"י ע"י שהיה חדיד (כן היא הגרסא לפנינו בירושלמי במס' שבת. וכ"כ שם בקה"ע, וכ"ז, אולם במס' ברכות - "תדיר" וכ"כ בפני"מ שם). בדברי תורה, לפיכך אינה חביבה עליו יותר מדברי תורה. ושוב מקשה דנראה דהקורא בעונתה חשיבה כמשנה. ומתוך דרשב"י לשיטתו "דרשב"י אומר העוסק במקרא מדה ואינה מדה, ורבנן סברי מקרא כמשנה", עכ"ל הירוש'.

ונראה פירושו, דאם אמנם תירצנו "זה שינון וזה שינון" וגם בקר"ש הינה בעיקר מצות תלמוד תורה, אך הרי נראה שקריאתה בעונתה עדיפה מסתם לימוד תורה, שזה שייך גם בקוראה שלא בעונתה, ומתוך שאמנם קריאה בעונתה עדיפה מסתם לימוד תורה, שזה שייך גם בקוראה שלא בעונתה, ומקיים בה תלמוד תורה, אעפ"י שאינה בדרך "ושננתם" - שיהיו דברי תורה מחודדים (ומתורץ בזה הערת הר"ן, דאיך יקיים ת"ת ע"י קר"ש שאינו מקיים בזה "ושננתם" - של לימוד בדרך החידוד, דזוהי גז"ה"כ שבשעה זו מקיים ת"ת ע"י קריאת הפרשה, למרות שאין זה בדרך של "ושננתם"), אך רשב"י ע"י שהי' חדיד בדברי תורה" כלומר שלומד בדרך של חידוד שהוא הדרך של קיום "ושננתם", היה לימודו חביב בעיניו ושקול לא פחות מאשר קר"ש שמצד שהיא בעונתה, אמנם ניתן גם על ידה לקיים תלמוד תורה. וחוזר ומקשה דנראה דבעונתה זה ממש כמו "משנה", כלומר שזה דומה ללימוד של חידוד ועל כן יש

להעדיפה. ומתוך דרשב"י מבחין בין לימוד מקרא שזו בחינת מדה ואינה מדה, על כן היה שקול בעינינו מעיקר הדין ובחר יותר בתלמוד תורה בדרך הרגילה שלו. ע"כ תוכן השו"ט של הירושלמי בנידון.

ולמדנו מהירושי' כמה מילי מעלייתא בנידון: א' דקר"ש בעונתה הוא מדין תלמוד תורה; ב' דלרשב"י שקול לימוד בדרך "חידוד" כמו לימוד קר"ש בשעתו. אכן גם לדידי', מותר לו להפסיק לימודו ולקרא קר"ש בשעתה, שלא אמרו אלא שחביבה היא בעיניו כמו קר"ש. וע"כ אין גם איסור להפסיק לימודו כדי לקרא שמע, שהרי גם קר"ש הוא "שינון", ולקרא, כלומר שבשעתו גם בזה מתקיים "ושננתם"; ג' שרבנן פליגי עלי' דר"ש, ואעפ"י שבעיקרא דדינא מודים לו "שזה שינון וזה שינון" כלומר שקר"ש הינה ממצות תלמוד תורה, ומכל מקום סברי שבעונתה היא כמשנה ממש, ועל כן יש להעדיפה בעונתה, ולהפסיק מלימוד תורה בענין אחר, אעפ"י שלמוד תורה שעוסק בה היא דרך "ושננתם".

ג.

ולפי"ז הן ניתן לנו להשוות התלמודים, ולומר שגם הבבלי אינו חולק כלל על הירושי' שמצות קר"ש בעונתה היא מדין תלמוד תורה. אלא שמאחר ונחלקו רבנן (שהם חבריו של רשב"י) על רשב"י וסברי דלמרות שגם קר"ש אינה אלא ממצות ת"ת, מ"מ בעונתה עדיפה, ויש לבטל ולהפסיק עבודה מתלמוד תורה אחר. ומתוך ממילא מה שאמרו במשנתנו "מפסיקים לקר"ש ואין מפסיקים לתפלה" דזהו באמת כמו שאמרו בסוגיין בבבלי דזה בכגון רשב"י וחבריו, דאין הכונה לרשב"י עצמו, דהוא לשיטתי' דס"ל דעוסק במקרא מדה ואינה מדה, על כן בחר בת"ת שעסק בה ולא הפסיק גם לקר"ש. אולם משנתנו היא כרבנן דפליגי עליה וסברי שגם מי שתורתו אומנותו חייב להפסיק לקר"ש וזה נסתם במשנתנו. אך גם ל"ק מהאי דעובדא בגמרא שגם רשב"י היה מתכסה ומצלי, דהיינו קר"ש כדפירשו התוס', דיתכן שלעתים, ואולי כשהי' גומר הסוגיא (בדרך "חדידי") והגיע זמן קר"ש, קראה גם הוא כמו אחרים, ומ"מ משנתנו דלא כוותי' אלא כרבנן, דלשון המשנה נראה דיש חיוב להפסיק, ואין זה דעתו של רשב"י ודו"ק. (ועיי' שלהי ר"ה דרב יהודא הוי מצלי אחת לשלושים יום. ועיי' רש"י שם, דהיינו דוגמת רשב"י. ולפי"ז אפשר לפרש גם בהא דרשב"י "מצליי' כפשוטו על תפלה, ועידן צלותא שם - הכוונה לזמנו-שלו.)

גא.

ולפי"ז ניתן ליישב המחלוקת דמין המחבר בשו"ע והרמ"א, בדרך קצת אחרת ממה שהוסבר בגר"א. דנחלקו בזה, אם הבבלי קאי בחדא שיטה דהירושי', או דלדעת הבבלי מצות קר"ש היא קבלת עול המלכות שמים, ושלא כירושי' דס"ל שזה מדין תלמוד תורה בענין המצוה הזאת.

ואם נאמר כן, שלבבלי אין זו מצות תלמוד תורה, אלא זוהי המצוה המעשית של קבלת עול מ"ש, לפי"ז באמת לא ניתן לקיים בקר"ש מצות ת"ת, כי כל כולה היא מצוות קבלת העול מ"ש. ואלה הם דברי ר' אמי בסוגיא דמנחות, וקיי"ל כוותי'. ושיטת רשב"י המבוארת שם, היא דרשב"י לשיטתי' דהירושי' דס"ל "זה שינון וזה שינון". כלומר, דאיהו ס"ל שזוהי מצות תלמוד תורה. ומשום כך לדעתו אין מפסיקים גם לקר"ש. אבל הלכה כגמרא דילן דגם אלה שתורתן אומנותם חייבים להפסיק לקר"ש. על כן סתם הרמב"ם, ובעקבותיו המחבר בשו"ע, שצריך לקבוע זמני לימוד ביום ובלילה, ואינו יוצא י"ח בקר"ש גם בשעת הדחק. (ואם אינו יכול, פטור מטעם אנוס, אבל המצוה דת"ת לא קיים). ואילו הרמ"א נוקט דגם לבבלי קר"ש זוהי מצות ת"ת, ועיי' דברי רשב"י בסוגיא דמנחות מקובלים להלכה, אלא דלא קיי"ל כוותי' בהא דסבר דאין מפסיקים לקר"ש, דנקטינן כרבנן דפליגי עליה בהא וסברו דגלי קרא דקר"ש בשעתה חביבה כמו משנה, על כן עדיפא מינה באותה שעה, ומפסיקים לקר"ש, וזה כסתם משנתנו דשבת. עיי' הביא הרמ"א להלכה דבשעה"ד יוצא גם עיי' קר"ש מצות תלמוד תורה.

גב.

ולפי"ז ניתן לתרץ הערת הגרע"א בתוסי' מו"ק (ט' ב) שהובאה לעיל (אות ד') בהסתמך על הירושי', שגם לרשב"י אין להפסיק רק לכגון סוכה ולולב, ואילו לקר"ש אין מפסיק. ותמה הגרע"א, דהרי בגמרא דילן מבואר, דגם כגון רשב"י מפסיק לקר"ש, ולמה סתמו התוסי' כירושי'.

אכן לפי הנ"ל י"ל דהתוסי' גיי' מפרשים כהרמ"א שאין מחלוקת בין התלמודים, ושיטת רשב"י כשלעצמו היא, שגם לקר"ש אין חייב להפסיק, דשונה בזה מצות קר"ש משאר מצוות דהן חובת גברא, דזו אינה אלא מצות ת"ת "זה שינון וזה שינון", עיי' לא הי' מפסיק. אכן המשנה סתמה דלא כוותי', אלא כרבנן דפליגי עלי' וסברי שלמרות ש"זה שינון וזה שינון" מ"מ מפסיקים, מפני שבעונתה יש לה דין לימוד במשנה, ועדיפא מלימוד תורה בעניינים אחרים. ודוק בכל הנ"ל.

סימן צה : בביאור "סוד ה' ליראיו" שבדברי הראב"ד.

כ' הרמב"ם פ"ו מה' ביהבי"ח הטי"ז: ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קידשה לע"ל, ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיו"ב - לא קידשה לע"ל? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטילה וכו'. אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים, וכיון שנלקחה הארץ מידיהם, בטל הכיבוש וכו'. וכיון שעלה עזרא וקדשה, לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה וכו' עכ"ל.

והשיגו הראב"ד: א"א סברת עצמו היא זו ולא ידעתי מאין לו וכו' אלמא למ"ד קדושה ראשונה לא קידשה לע"ל לא חילק בין מקדש וירושלים לשאר א"י. ולא עוד אלא שאני אומר שאפילו לר' יוסי דאמר קדושה שניה קדשה לע"ל, לא אמר אלא לשאר א"י. אבל לירושלים ולמקדש לא אמר וכו' כך נגלה לי מסוד ה' ליראיו וכו'. עכ"ל.

